

פיהמ"ש

מגלה פרק ראשון משנה א

לרמב"ם תקמו

[א] אמר (צח) [אסתר ט, נ] ימי הפורים האלה בזמניהם, זמנין הרבה תקנו להם חכמים [ג ע"ה], ואמר [אסתר ט, יט] על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר, ומאחר (צט) שהפרזים

בארבעה עשר, יהיו אנשי הכרכים המוקפין עושים חמשה עשר [ג ע"ה], וכאשר היו מוקפין חומה מימות יהושע, אע"פ שנהרסה אין חוששין לזה (ק) [ג טע"ה]. וטעם תלייתן ענין זה (קא) בכרכים המוקפין חומה, הוא מה שהזכירו הירושלמי (קב) [ה"ה], והוא אמרם חלקו כבוד לארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים ותלו אותה במימות יהושע בן נון. ואנשי שושן קורין אותה ביום חמשה עשר ואע"פ שהיא אסורים נמנית והספד.

מסכת מגלה [פ]

[פרק ראשון]

[א] מגלה נקראת באחד עשר פשנים עשר בשלשה עשר בארבעה עשר ובחמשה עשר, לא פחות ולא יותר. פרכים המוקפים [פא] חומה מימות יהושע בן נון, קורין בחמשה עשר. פפרים ועירות גדולות קורים בארבעה עשר, אלא שהפפרים מקדימין ליום הפניה.

[פ] רבינו נהקדמנו לפיהמ"ש ציאר את טעם קביעת מקום המסכת בין מענית למועד קטן: ולאחר מעניות את מגילה לפי שהיא תקון הנציאים המאחרים לאלה שהתקינו מעניות, ולאחר מגילה מועד קטן שיש צינו וצין ימי הפורים ענין משותף ששניהם [פא] להלן נוסח רבינו כמה פעמים 'מוקפין' וכמה פעמים 'מוקפות'. ו'ו'.

הערות וביאורים

(ק) בן משמעות הירושלמי (סו"ה) דיום הכניסה היינו שבאים לשמוע קריאת ס"ת. וכ"כ רבינו בחיבורו (פ"ה ה"ו). וכ"כ תוס' (ינמות יד ע"ה ד"ה י), והביאום הרשב"א הריטב"א תוס' רא"ש והר"ן (ג ע"ה) והמגיד משנה (ס). אך רש"י (ג ע"ה) פי' דהיו מתכנסין לעצירות למשפט [ובתוס' ר"ד מהדו"ת (ס) שילב שני הפירושים 'דביום הכניסה הכפרים מתכנסים לעצירות למשפט ולקריאת התורה']. וראיתי מצינים דר"ס (קס"ג ג, ט) פי' דהיו נכנסין ליום השוק. ובמדרש תנחומא (נלש"ט סי' א) ושאלת דרב אחאי (ויקרא שאלמא טו) איתא דיום הכניסה היינו יום התענית שהקהל מתכנסין ומתענין בו ביום. (קז) שמוא יעבירנו ארבע אמות ברה"ר כדי לילך אצל בקי ללמוד (ד ע"ה). וכ"כ רבינו בחיבורו כאן (פ"ה ה"ג). וכתב הגהמ"י (פ"ק ט): ודלא כרב יוסף דאמר (ד ע"ה) מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה. ועי' תהר המלך (על המנצ"ס ט) מדוע לא נקט רבינו האי טעמא דרב יוסף. וע"ע ערוך לנר (סו"ה מג ע"ה ד"ה טס והיינו טעמא). (קח) בד"ו נוסף: פשוטה. (קט) יש מי שתרגם: לכוף על קיום. (קי) רבינו בחיבורו (פ"ה ה"ט) כתב 'בזמן שיש לישראל מלכות'. ובמעשה רוקח (ס) ציין שינוי לשון רבינו בפירושו כאן. ובב"י (ר"ס מרפא) כתב דנראה דגירסת רבינו היתה בגמ' (ג ע"ה) 'הואיל ומסתכנין בה'. וכ"ה גירסא אחת בתוספתא (פ"ה ה"ג) [עי' במנחת ביכורים שם ובדקדוקי סופרים ס"ק פ, אך לפנינו איתא 'מסתכלין' כבגמרא, ובנוסחאות

(צח) בד"ו: אמרו ז"ל לקיים את. (צט) בד"ו [במקום ה' תיבות אלו]: וכשהיו אנשי הפרזים עושין יום ארבעה עשר, היו. (ק) וכ"כ רבינו בחיבורו (פ"ה ה"ד). וכן המשך דבריו כאן, פסקם שם (ה"ה). (קא) בד"ו [במקום 'תלייתן ענין זה']: שסמכו עליו. (קב) ו'א הביא את טעם הבבלי (ג ע"ה) שלמדו גזירה שוה 'פרזי, פרזי'. וידוע דלפעמים נוקט רבינו כטעם הירושלמי דלא כהבבלי (עי' מש"כ על פיהמ"ש שנת פ"ג מ"ה). ואחרי רבינו כבר הובא טעם זה בכל הראשונים. ועי' היטב בב"י (ר"ס מרפא) מש"כ על דברי הר"ן, ובברכ"י (ס"ק ס"ג). (קג) בגמרא ליתא 'עיקר'. וכן רבינו בחיבורו (פ"ה ה"ה) לא כתב אלא 'שבה היה הנס'. (קד) בד"ו [במקום 'וכתוב במגילה']: ועיקר חיבור המגילה. [ולפ"ז המשך הדברים לא ברור. וכנוסחתנו מוכח מלשון רבינו בחיבורו (פ"ה ה"ה) שכתב 'שנאמר']. (קה) כאן לא פירש רבינו להדיא להיכן היו מתכנסים. אך בחיבורו (פ"ה ה"ו) כתב דהיו קוראים בתורה במקומם. והובאה שיטה זו במכתם (ג ע"ה) ובנמוק"י (ס), וכ"כ בתוס' (ינמות יד ע"ה ד"ה י) וכמש"כ הלחם משנה (ס). אך שאר הראשונים ביארו שהיו נכנסים לעיר לשמוע [עי' רבנו חננאל ריש מסכתין, ספר הישר לר"ת חלק החידושים סי' תז, משמעות אור זרוע ח"ב סי' שסט, רא"ש סי' ו, ר"ן בחידושים שם ועל הרי"ף א ע"ה בדפיו, והמכתם. וכן לשיטת רש"י דלהלן דהיו מתכנסין למשפט, היו באים לעיר לכך. וכן לרס"ג דלהלן].

תקמח פיהמ"ש

פעם שניה [ד ע"א, להלן פ"ג מ"ה, כ ע"א].

הכניסה [7 ע"צ כרזי].

[פ3] 37ד' נוסף: יום ארבעה עשר. [פג] כ"ה במשנה וצגמ' (ה ע"א) לפנינו. אך במשנה מענית (פ"ד מ"ה, כו כח ע"א) איחא 'עזי כהנים והעם'. וכן פשטות לשון רש"י (כאן) והר"ן (ג ע"ב 3 בדפי הר"ק), וזהו גוה' הדי' גם במשנה שלפנינו כמו במענית. ועי' מלככת שלמה ושינויי נוסחאות כאן. וע"ע עוללות (ס' יט) וזהו ערמנו לפיהמ"ש (ראש השנה פ"א מ"ג).

הערות וביאורים

כפי שהיה אנשי מעמד]. ורבינו בחיבורו (פ"א ה"ח) כתב רק: בטלנין קבועין בביהכ"נ לצרכי הצבור. עכ"ל. וכאן הוסיף: שאין להם מלאכה אלא... הקריאה בתורה והשקידה על ביהכ"נ. ובפירושו רבינו (סנהדרין פ"א מ"ו) כתב: שאין להם מלאכה אלא מלאכת שמים כלומר הלמוד וישוב בתי כנסיות. עכ"ל. ובתשובה (פ"א ה"ז) סי' י, פריימן סי' יג, גלאו סי' קנב) כתב: מופקדים לצרכי ציבור, ואם יהיה דבר מצוה או דבר נצרך לציבור, אז יבטלו ממלאכתם ויבואו לביהכ"נ, ולזה אמרו בטלנין ממלאכתן ולא בטלנין ממלאכה. ומה שאמרו בביהכ"נ, מפני כי ברוב השעות כשיתקבצו העם לשום דבר מצוה, או על צרה שלא תבוא, הוא תמיד בביהכ"נ. עכ"ד, ע"ש. ויש מי שכתב דרבינו פליג על רש"י. אך אינו מוכרח, דהרי רש"י (ג ע"ב, ה ע"א, ז"ק פג ע"א, סנהדרין ז ע"ב) פ"י דבטלנין ממלאכתן וזונוין משל צבור כדי להיות מצויים תמיד בביהכ"נ בתפילה שחרית וערבית, ודברי רבינו אינם מנוגדים לזה, דהא כתב זה צרכי הצבור, והעיקר שנמצאים בביהכ"נ כל היום. [וכן לשון רש"י ב"ק שם 'לעסוק בצרכי צבור']. ובוה נראה

פיהמ"ש

מגלה פרק ראשון משנה ג

לרמב"ם תקמט

[פ"ז מ"ד, ח ע"ב]. וכשחל יום הקהל ביום שבת, תהיה ביום ראשון. ואיחרנו כל אלו, כי לא מטא זמן הקריאה ביום ראשון (ז).
וזמן עצי הכהנים, כבר קדמה קביעת זמנו (ח) בסוף תעניות [פ"ד מ"ה, טז כ ע"ב].
ואם חל יום מאותם הימים ביום שבת, יהיה הקרבן [פ"ד כ"ה נכח"ה]. ועי' הערתנו לקמן (מו"ק פ"ג מ"ח).
חובתו (יא). ור' יהודה

הערות וביאורים

לכאורה דיש ליישב הערת הר"ן (ג ע"א נדפי ה"ק), דכתב על רש"י דפי' שלא לצורך דבטלין ממלאכתם וניזונין משל צבור, דהרי די בכך שמשכימין ומעריבין להיות מצויין בשעת התפילה בביהכ"נ. עכ"ד [אך בחידושי העתק קרוב לדברי רש"י]. ולכאורה דברי רש"י מתאימים לדברי רבינו שכתב כאן שאין להם מלאכה ושוקדים בביהכ"נ. וכ"כ בית דוד דרש"י והרמב"ם בדעה אחת דלא כהר"ן. [ועי' ב"י (ס' מנפח) דכתב באחד התירוצים דלאו דוקא בטלנין, אלא כל שיש עשרה שנכנסין לביהכ"נ בוקר וערב. ובגליון הש"ס (על היוטלמי ה"ד) העיר על הר"ן וב"י מדברי הירושלמי שם 'רבי יהודה אמר כגון אנו שאין אנו צריכין לתלמודינו']. ועי' במשנ"ב (טז ס"ק ג) דהביא דברי רש"י 'שהם קבועין תמיד להשכים ולהעריב בביהכ"נ להתפלל', ואח"כ הפנה לדברי רבינו והר"ן. וצ"ב, דהא רש"י לא כתב 'להשכים ולהעריב... להתפלל', אלא כתב דנמצאים תמיד בביהכ"נ כדי שיהיו בתפילה שחרית וערבית, וזו אדרבה הערת הר"ן עליו דדי שיבואו רק בשחרית וערבית להתפלל. אמנם לשון רש"י (צ"ק טז, וקוצ לזה נמנהגין טז) 'לבוא קודמין לביהכ"נ'. ודו"ק. ועי' רשב"א וריטב"א (ה ע"ב). ועי' בראש יוסף (ג ע"ז ד"ה טז גמלא שמינ מעשה נטלין) דהביא דברי רבינו, וכתב דיש מפרשים משכימין לביהכ"נ בכל יום, ויבואר אי"ה בפריי סימן תרפח. ע"כ. ובפמ"ג שלפנינו שם ליתא, וחבל על דלא משתכחין. אמנם לקמיה (ה ע"ז ד"ה וז"ה עשה נטלין) מחלק בין רש"י בדף ג ע"ב לבין רש"י בדף ה ע"א, דבדף ה כתב דניזונין משל צבור, ובדף ג כתב אע"פ שאין ניזונין, והרמב"ם בפיהמ"ש פ"י בטלין לגמרי וקובעין בביהכ"נ ואין עוסקין בשום מלאכה, והרב בשו"ע (ס' מנפח ט"ז ב) משמע דנטה לפי' הרמב"ם. עכ"ד [וניתכן דזו כוונתו היתה לכתוב בפריו ובסוף לא עלתה אך עכ"פ כתבה לקמיה וכו"ל, ועי' בהקדמת המו"ל (יוטליס מש"ז) דהראש יוסף חובר לפני הפמ"ג, אך אמנם לא נדפס אלא שמונים שנה אחר פטירתו]. ולא זכיתי להבין, היכן ראה ברש"י בדף ג דאע"פ שאין ניזונין, והרי רש"י שם כתב להדיא 'שבטלין ממלאכתן' כמש"כ בדף ה, וילמד הסתום (דף ג) מהמפורש (דף ה) דשם

פ"י דבטלין ממלאכתן וניזונין משל צבור. ועוד, מה ראה בפי' רבינו כאן יותר מרש"י עד שהוסיף בדבריו 'בטלין לגמרי... ואין עוסקין בשום מלאכה', הרי זה גם מש"כ רש"י. וה' יאיר עיני. [ובדרך אגב מש"כ דהרב בשו"ע (ס' מנפח ט"ז ב) נטה לפי' הרמב"ם, ע"ש בשו"ע ואין זו הגהת הרמ"א אלא דברי המפרש על השו"ע כנודע שפוחח בתיבת 'פירוש', והעתיק הפירוש הנ"ל מהערוך (ע"כ נטל) שהוא כנראה מקור דברי הרמב"ם]. והמאירי והר"ן ושיטה למסכת מגילה (טז) הביאו כשם השאלות דעשרה בטלנין הם שלושה דיינים, שליח בית דין, שני גבאי צדקה, מחלק הצדקה, חזן, סופר ומלמד תינוקות, הרי עשרה. ע"כ. ולפנינו בשאלות (ויקל שאלת טז) לא מצאתי, אלא כתב: יושבים בדברי תורה ביום ובלילה [ועי' העמק שאלה (טז סט"ק טז)]. אך ראיתי מצינים דבשאלות (הגמל מוסקי שאלת טז) הוסיף ע"פ כת"י (ז) כלשון המובאת בהמאירי והר"ן הנ"ל. (ו) בדפוס וניציאה: שמיני. ובדפוס וילנא תוקן בסוגריים מרובעים: צ"ל ראשון. וכ"ה בהמאירי ע"פ כת"י פארמא (מנפח נהמאירי מהד' ר"מ הרש"י). (ח) בד"ו [במקום 'קביעת זמנו']: לך גדרו. (ט) רבינו בחיבורו (מגינה פ"ג ה"ז) ביאר הטעם דיום הקהל נדחה מפני תקיעת החצוצרות והתחיות שאין דוחין את השבת. וכ"ה לטעמא קמא בירושלמי (ה"ד). ועי' נו"כ (טז). (י) וב"ה בד"ו, אך בהמאירי ע"פ כת"י פארמא ליתא, וט"ס, וכן תיקנו בהמאירי מהד' ר"מ הרש"י. וכתב עת לחננה דלשון רבינו כאן לכאורה משמע דיכול לתת בכל אחד מג' ימים אלו, אך רבינו בחיבורו (פ"ז ה"ד) דקדק וכתב דדוקא כשחלקו מעות לאביונים ביום קריאתן יצאו. [ועי' הערה הבאה. וצ"ל דכוונת רבינו בפירושו כאן כמש"כ בחיבורו, וכוונתו 'באותם הימים י"א י"ב י"ג' היינו כשקורין ב"א אז נותן ב"א, וכשקורין ב"ב אז נותן ב"ב, וכו']. (יא) וב"פ רבינו בחיבורו (פ"ז ה"ד) וז"ל: בני כפרים שקדמו וקראו בשני או בחמישי, אם חלקו מעות לאביונים ביום קריאתן יצאו. עכ"ל. והמגיד משנה (טז) ציין למשנה דידן, וכתב דלכן כתב רבינו בלשון דיעבד 'אם חלקו' [וכן בפירושו כאן 'אם נתן'] משום דכך לשון המשנה 'מותרין'. ולפ"ז ביאר דרבינו

לרמב"ם

מגלה פרק ראשון משנה ד

תקן פיהמ"ש

ביאר (יב) דברי חכמים **אִמְתִּי בְּמָקוֹם שְׁנֹכְנִים בְּשָׁנִי** [ד] מובן (יג) משנה זו (יד) שנזכרו לעיל. **ובְּחִמְשִׁי, אֶבֶל מָקוֹם שָׁאִין נִכְנָסִין** כך, אין בין ארבעה עשר **לֹא בְּשָׁנִי וְלֹא בְּחִמְשִׁי קוֹרִין אוֹתָהּ בְּזִמְנָהּ**. [ד] קראו את המגלה באדר הראשון

הערות וביאורים

כמש"כ לעיל דאירי רק בבני הכפרים]. וכתב דצריך לפרש דבני הכפרים מחויבין ליתן מתנות לאביונים ביום הקדימה, כדאמרינן בגמ' (ד ע"ג) ומחלקין בו ביום. ויתכן דזה גרס לתוס' רי"ד (מהדומ"ה ע"ה) דכתב דנכון שלא לגרוס כאן 'ומתנות לאביונים', ושכן ראה במקצת ספרים. עכ"ד. וכן האריך בספר עת לחננה דבפשטות בגמרא מבואר דבני הכפרים נותנים לכתחילה ביום הקריאה, ומש"כ רבינו בלשון בדיעבד, יש ליישב בכמה אופנים, ע"ש [ואחד האופנים דרבינו איירי בזה"ז, כמו שהבינו מהרש"ם ודברי יציב דלעיל, אך כתב 'וגם ע"ז יש לפקפק']. ועי' קול הרמ"ז דג"כ נתקשה בפירוש דברי המשנה לפי רבינו, וביאר ד'אע"פ שאמרו' קאי אהספד ותענית, דאע"פ שמקדימין בכ"ז מותרין בהספד ותענית ביום הקריאה, ואעפ"כ מותרים [וחייבין] לתת מתנות באותו יום, פי' אע"פ שאותו היום מותר בהספד ותענית. וביאר דלכן הספד ותענית כתובין בבי"ת 'בהספד ובתענית', משא"כ מתנות לאביונים כתוב 'ומתנות לאביונים', כיון דלא קאי על ה'אע"פ' כהספד ותענית. [והמאירי פירש 'ומתנות לאביונים': פירושו שלא ליתנם. עכ"ל. ועי' להרב המגיה שם. וע"ע בהערותנו להלן (פ"ג מ"ה)]. והנה במלאכת שלמה ציטט כאן דברי רבינו, ומבואר מדבריו שהיה לפניו המשך שבו כותב רבינו: אבל סעודה אפילו בדיעבד לא יצאו אלא צריך לעשותה בזמנה. ע"כ. ואולי צריך עם דברי רבינו בחיבורו (ס) דכתב אח"כ: אבל השמחה והמשתה אין עושין אותה אלא ביום י"ד, ואם הקדימו לא יצאו. עכ"ל. [ועי' בירושלמי (ה"א ו"ד) ובלשון הר"ף (ג ע"ה-ג דפיו) ובר"ן (ס)]. (יב) בדק"ף (עיוזין פ"ג ע"ה) דריב"ל ור' יוחנן תרוייהו מודו דכל מקום שאמר רבי יהודה במשנתנו 'אימתי' אינו אלא לפרש דברי חכמים. וכ"כ רבינו בפירושו (פ"ה פ"ג מ"ג, שנה פ"ח מ"ג). [ומש"כ הגמ' (סנהדרין נ"ה ע"ה) דלרמי בר חמא אף 'אימתי' לחלוק, עכ"פ הוא לא אמר כן להדיא אלא רק תירצה הגמ' כן דלא יקשה עליו, ועי' תוס' (גיטין ז ע"ג ד"ה אמר) דבקושייתם נקטו בסתם שיש רק דעות ריב"ל ור' יוחנן, ורק בתירוצם הזכירו דיש גם דעת רמי בר חמא. ועוד דגם רמי בר חמא ס"ל כן רק היכא דמוכח, עי' תוס' (פולין פ"ג ע"ה ד"ה רצון) ורשב"א (ס), וכתב אור זרוע (ה"ל יס"ו דס"י פ"ג מ"ג) דליכא למיחש לרמי בר חמא דיחידא הוא. ועי' אריכות ביד מלאכי (ס"ה ע"ה-ס"ז). (יג) בד"ז: שיעור. ויש מי שתרגם: סדר. (יד) קאי אסיפא דמתניתין, דאין בין אדר לאדר"ש וכו'.

ס"ל דאף מש"כ הבריתא (נ"ג ד ע"ג) 'גובין בו ביום ומחלקים בו ביום' פירושו רק בדיעבד. ועי' לחם משנה. וכתב האור שמח (ס) דכדברי רבינו מוכח בירושלמי [ה"א], וכ"כ גליון הש"ס (על היושלים ס) דאיתא שם דגם כשמקדימין אין מחלקין לעניים אלא בי"ד ובט"ו, ועל כרחק דהירושלמי איירי לכתחילה והמשנה והבבלי איירי בדיעבד. וכתב המג"א (ס"ה מ"ג ס"ק ה) בשם הר"ה (נ"המ"א ח ע"ג דפ"ה ה"ה, ע"ה) מק מהד' מ"המ"א (ר) שכתב בשם רבנו אפרים, דבזה"ז שישאל מיוסרין בדקדוקי עניות לא יתן לעניים מתנות לפני פורים, דאזלי ואכלי להו ביומא ההוא ובטלה לה שמחת פורים. ע"כ. וע"ע יד אפרים (ס"ה מ"ה) דכתב דאף שבני הכפרים נותנים ביום הקריאה כשמקדימין, היינו משום דרבים הם, אך המפרש בים והיוצא בשירה שמקדים קריאתו (כ"ה ע"ה ס"ה ז) אין מקדים מתנות לאביונים. עכ"ד. וכנראה טעמו משום דבזה לא שייך 'עניניהם של עניים נשואות...' [והמשנ"ב (ס"ה ס"ק ט) כשהעתיק דברי היד אפרים כתב 'לבני הכפרים ולמפרשי הים' במקום 'ליוצא בשירה ולמפרשי הים', והעיר עליו בחזו"ע (פורים ע"ה ל"ה ע"ה). ובמשנ"ב החדשים (זכרון יעקב) תוקן בהגהה בצד, וכבר תיקן כן בשונה הלכות (ס"ה ס"ק יט)]. **ומהרש"ם** בדעת תורה (ס"ה ע"ה) תמה דלפלא על האחרונים שלא העירו מדברי רבינו (והמיו"ט ש"עמקין) שכתבו דמותר להלכה להקדים מתנות לאביונים לפני פורים, מ"א באדר. וכן בשו"ת דברי יציב (א"ח ס"י נ"ה) הביא את דברי רבינו, ותמיהת המהרש"ם, וכתב דר"ה דלעיל פליג על רבינו, ורצה לתלות מחלוקת רבינו והר"ה בפלוגתא אם משנים ממועות פורים, ע"ש. ולא זכיתי להבין, דהרי רבינו איירי רק בבני הכפרים, וכפירוש משנתנו, אך בשאר מקומות ודאי דלא התירו כלל, וכן לשון רבינו בחיבורו (ס) להדיא 'בני כפרים שקדמו וקראו', וכ"כ התפארת ישראל (ס"ק מ) להדיא: 'ביום שהקדימו'. וכ"מ מדינוני כל האחרונים דלעיל ודלהלן. ובאמת בשו"ת דברי יציב (ליקוטים והשמות ס"י ס"ה א"ה) כתב בפשיטות דרבינו איירי רק בבני הכפרים, וכנ"ל. [ובעיקר ההלכה עי' מחצה"ש (ס) ופמ"ג (כ"ה ס"ה) ואשל אברהם (מנוטשטט) דיישבו מנהג העולם לתת מתנות לאביונים לפני פורים]. **ובשפת אמת** (ה ע"ה) כתב דאינו מבין את דברי רבינו כאן [וכנראה קשיא ליה למה פי' רבינו יצא ידי חובתו, דמשמע דלכתחילה מצוותו ביום הפורים, והרי צריך ליתן ביום הקריאה כיון שעניניהם של עניים נשואות וכו', והבין דברי רבינו